קדושים ב

א. נאָך דעם ווי די תורה זאָגט אַן דעם דין פון ערלה און כרם רבעי[1], שטייט אין פסוק[2]: ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני ה' אלקיכם.

איז רש"י מעתיק די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו" און מפרש: המצוה הזאת שתשמרו תהי' להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות.

בפשטות לערנט מען[3], אַז רש"י קומט באַוואַרענען אַז די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו" זיינען ניט אַ המשך („דבוק") צו „ובשנה החמישית תאכלו את פריו" — ווייל ווי פאַסט צו זאָגן אַז צוליב „תאכלו את פריו" וועט זיין דער שכר פון „להוסיף לכם תבואתו"?! — נאָר דאָס איז דבוק צו די פֿרירדיקע פסוקים וואו עס רעדט זיך וועגן שמירת המצוה: „המצוה הזאת שתשמרו תהי' להוסיף כו'".

עס איז אָבער ניט פֿאַרשטאַנדיק די אריכות הלשון אין פרש"י — לכאורה האָט ער געדאַרפט זאָגן בקיצור (ע"ד ווי דער אבן עזרא[4]) אַז „להוסיף לכם תבואתו" איז „דבק עם קדש הלולים" (וכיו"ב); אָדער (ווי אין רשב"ם[4]) „להוסיף לכם תבואתו — (לכך תזכו) אם תעשו כאשר צויתי".

און אפילו אַז מ'וועט איינטייטשן (בדוחק גדול), אַז רש"י וויל אויך קלאָר מאַכן דעם פירוש פון „להוסיף לכם תבואתו" — אַז דאָס מיינט „בשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות"[5] — האָט רש"י געקענט זאָגן בקיצור: „להוסיף לכם תבואתו — בשכר המצוה הזאת אני מברך לכם פירות הנטיעות"?

וואָס איז די אריכות וכפל הלשון אין רש"י: „המצוה הזאת שתשמרו תהי' להוסיף לכם תבואתו (און דערנאָך) שב־שכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות"?

ב. אויך זיינען פֿאַראַן נאָך כמה דיוקים בלשון רש"י, ומהם:

א) „המצוה הזאת שתשמרו כו'" — וואָס איז די הוספת הדיוק „הזאת"? אַז רש"י וואָלט געזאָגט „כשתשמרו המצוה" (וכיו"ב, אַן דער הדגשה „הזאת") וואָלט מען אויך געווואוסט אַז עס רעדט זיך וועגן דער מצוה (וואָס וועגן איר רעדט דער פסוק)?

ב) „אני מברך לכם פירות הנטיעות" — פֿאַרוואָס איז רש"י משנה פון לשון הפסוק „תבואתו"?

אפילו אויב רש"י דאַרף באַוואַרענען אַז דער טייטש פון „תבואתו" דאָ איז[6] (ניט תבואת השדה, נאָר) נטיעות הכרם[7] (וכהתחלת הענין[8]: ונטעתם כל עץ מאכל) — האָט רש"י געדאַרפט זאָגן (בקיצור) „מברך לכם הפירות" (אָדער „הנטיעות"). וואָס איז דער כפל הלשון „פירות הנטיעות"?

---

1) קדושים יט, כג־כד.
2) שם, כה.
3) ראה ס' זכרון, משכיל לדוד ובאר יצחק כאן.
4) עה"פ.
5) ושולל בזה פי' ריה"ג בתו"כ כאן. ועוד.
6) אבל דוחק, כי מסתימת לשון רש"י שבהערה הבאה (וכן — ל' הכתוב תצא כב, ט) משמע שאין בפירוש זה חידוש.
7) ראה רש"י בהר כה, כ. וראה גם רד"ק כאן.
8) יט, כג.

ג. ווייטער איז רש"י ממשיך: „הי' ר' עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו".

צוליב וואָס ברענגט רש"י דעם מאמר פון ר' עקיבא?

לערנען מפרשים[9], אַז דערמיט פאַר־ענטפערט רש"י פאַרוואָס שטייט דער שכר נאָכדעם ווי „ובשנה החמישית תאכלו גו'" און ניט פריער ביי שמירת המצוה (פאַר וועלכער עס קומט דער שכר) — ברענגט רש"י מאמר רע"ק[10], אַז דער שכר קומט דערפאַר וואָס „ארבע שנים אני מצטער בו חנם" — וואָס דער אדם האַלט זיך אַפּ פון עסן די פירות ביז שנה החמישית[11], „וה"ק[9] מה שתאכלוהו בחמישית בלבד ולא כו' יהי' להוסיף".

אָבער דער פירוש איז ניט גלאַטיק, ווייל דאָס וואָס דער שכר מצוה שטייט ניט פריער איז מלכתחילה קיין שאלה ניט אין פשוטו של מקרא: בדרך כלל, דאַרט וואו ס'ווערט געזאָגט אין תורה דער שכר מצוה, שטייט עס בסיום הענין. ועד"ז בעניננו: פריער פאַר־ענדיקט די תורה אַלע פרטי המצוה (ווי דער אדם דאַרף זיך פירן מיט זיינע פירות) — „שלש שנים . . לא יאכל.

ובשנה הרביעית יהי' כל פריו קודש . . (און אַז דוקא נאָכדעם) ובשנה חמישית (מעג זיין) תאכלו את פריו" — און ערשט דערנאָך ווערט אָנגעזאָגט שכר המצוה (וואָס דער אויבערשטער וועט דערפאַר געבן) „להוסיף לכם תבואתו"[12].

אויך דאַרף מען האָבן אַ הסברה וואָס רש"י ברענגט דעם ענין בצירוף שם אומרו, וואָס (ווי געזאָגט פיל מאָל) רש"י טוט דאָס נאָר דאַרט וואו דאָס איז מוסיף אין הבנת הפירוש.

און נאָכמער: אין דעם גופא איז רש"י מדייק „הי' ר' עקיבא אומר", אַז ר' עקיבא פלעגט שטענדיק זאָגן דעם מאמר — וואָס גיט צו די הדגשה[13] אין הבנת הענין?

ד. אין דעם מאמר גופא — וואָס רש"י ברענגט פון ר' עקיבא — איז ניט פאַרשטאַנדיק:

עס זיינען דאָ כו"כ מצות, ביי וועלכע תורה זאָגט־אָן דעם שכר המצוה, און רש"י איז ביי זיי ניט מפרש, אַז דער טעם וואָס תורה איז מבטיח שכר המצוה איז „כנגד יצר הרע" (דהיינו, אַז לולא דעם שכר וועט דער יצר הרע ניט לאָזן מקיים זיין די מצוה);

פון וואָנעט איז דער הכרח, אַז דוקא דער שכר איז (אָנדערש פון אַן אָנדער שכר מצוה, און איז) געזאָגט געוואָרן „כנגד יצר הרע" (און ניט ווייל עס קומט דעם אדם דער שכר וויבאַלד אַז ער האָט זיך מצטער געווען חנם ד' שנים)?

---

9) משכיל לדוד.

10) תו"כ עה"פ.

11) כלשון רש"י (מתו"כ) „ארבע שנים אני מצטער בו חנם". ולכאורה צ"ע שהרי בשנה הרביעית מותר לאכול הפירות בירושלים וא"כ אינו „מצטער . . חנם"?

ומתורץ ע"פ פרש"י בפסוק שלפנ"ז „מה מע"ש אינו נאכל כו' אלא בפדיון אף זה כן", שמזה מובן שפירות רבעי אינם שלו כ"א מה שמשולחן גבוה קזכי (וראה גם מפרשי התו"כ כאן שזוהי פלוגתת ריה"ג ורע"ק, שלריה"ג הם ממון בעלים ולרע"ק — ממון גבוה).

12) ומש"נ „להוסיף גו'" בסמיכות ל„תאכל גו'" אינה קושיה (כ"כ). כמ"ש בראב"ע כאן „ורבים כמוהם".

13) ובפרט שבתו"כ (לפנינו) איתא „ר' עקיבא אומר".

בשלמא ביי דער פרשה פון „יפת תואר", איז מובן וואָס רש"י זאָגט[14] אויף „ולקחת לך לאשה"[15] אַז „לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע" — ווייל, ווי רש"י איז מבאר, „אם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור"; ד. ה. אַז בעצם וואָלט עס געדאַרפט זיין אַ דבר האסור[16], נאָר הקב"ה מתירה. ובמילא — אַן ענין וואָס איז מוכח מתוכו אַז דאָס איז געזאָגט געווארן נאָר „כנגד יצר הרע"[17].

אָבער בכלל איז ענין שכר פאָר אַ מצוה געפינט מען בפירוש אין תורה ביי כו"כ מצות (כנ"ל) און דאָס איז אַ יסוד בנוגע צו מצות (אַז דער אויבערשטער גיט שכר מצות)[18] — איז פאַרוואָס איז אויסגעטיילט דער שכר (פאָר דער מצוה פון ערלה און כרם רבעי), אַז דוקא ער איז געזאָגט געווארן „כנגד יצר הרע"[19]?

ה. ווייטער שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „אני ה'" און איז מפרש: „אני, ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי".

איז ניט מובן: דער לשון הרגיל בפרש"י בכגון דא איז (בקיצור) „נאמן לשלם שכר"[20]. פאַרוואָס איז רש"י דא מאריך בלשונו — „אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי"?

נאָך מער: ניט נאָר איז עס אַן אריכות הלשון, נאָר אויך אַ שינוי: ניט „נאמן לשלם שכר", נאָר „נאמן לשמור הבטחתי"[21], ועוד, רש"י איז משנה (אויך פון זיין פריערדיקן לשון בעניננו „שכר שכרה אני מברך כו'"), און זאָגט אַן ענין פון הבטחה („המבטיח . . לשמור הבטחתי")?

ו. וי"ל הביאור בזה:

די שאלה אין פסוק וואָס רש"י קומט פאַרענטפערן בפירושו איז [ניט בנוגע דעם אָרט פון די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו" — וכנ"ל (סעיף ג) אַז אין פשוטו של מקרא איז דאָס מלכתחילה קיין קשיא ניט — נאָר] אין דעם פירוש התיבות:

אויב תורה וואָלט סתם געמיינט אַנ־זאָגן דעם שכר המצוה, האָט געדאַרפט שטיין (ע"ד ווי אין אַנדערע ערטער[22]) „למען[23] הוסיף לכם תבואתו", אַדער „ואוסיף לכם תבואתו" וכיו"ב.

דער לשון „להוסיף לכם תבואתו" (בלמ"ד בתחלתה) ווייזט, אַז דאָס איז דער מכוון און תכלית פון דער מצוה — „שלש שנים גו' לא יאכל. ובשנה הרביעית יהי' כל פריו קודש גו' (כדי) להוסיף לכם תבואתו". ע"ד „זכור את יום השבת לקדשו"[24], וואָס דער „לקדשו" איז (ניט אַ שכר, נאָר) די מטרה און תכלית פון דעם „זכור".

דערפון איז רש"י מכריח, אַז דער פשט אין פסוק איז: „המצוה הזאת

---

14) תצא כא, יא (מקידושין כא, ב).
15) תצא שם.
16) כפרש"י תצא שם בד"ה שלאח"ז „אפילו אשת איש". וראה מפרשי רש"י שם.
17) ועד שאפילו אחרי ההיתר „אם נשאה סופו . . בן סורה ומורה" (פרש"י שם ד"ה ולקחת).
18) כמפורש בעשה"ד (יתרו כ, ו ובפרש"י), ובכ"מ. וראה בארוכה לעיל ע' 2-71.
19) להעיר מפרש"י ר"פ צו „ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס", ומפורש לקמן בפ' בהר (כה, כ) „וכי תאמר מה נאכל". — אבל גם במקומות אלו לא כתב רש"י „דברה תורה כנגד יצר הרע".
20) כפרש"י ר"פ וארא. פרשתנו לעיל יט, י. ועוד (ראה הנסמן לעיל ע' 97 הערה 15).
21) ע"ד לשונו בפ' וארא שם (ו, ג. שם, ו).
22) ראה לדוגמא יתרו כ, יב.
23) וראה תיב"ע כאן: מטול כו'.
24) יתרו שם, ח.

שתשמרו תהי׳ להוסיף לכם תבואתו״ — כאָטש אז בכלל דאָרף מען מקיים זיין אַ מצוה דערפאָר וואָס אַזוי האָט דער אויבערשטער געהייסן, אָבער ביי דער מצוה זאָגט תורה, אז איר שמירה[25] איז (מעג זיין) מלכתחילה מיט דער כוונה „להוסיף לכם תבואתו״[26].

און דאָס איז וואָס רש״י איז מאריך בלשונו: די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו״ זיינען ניט קיין אַנזאָג אויף דעם שכר המצוה, נאָר די תורה רעדט דאָ (בעיקר) וועגן כוונת האדם — אַז ער טוט די מצוה כדי „להוסיף לכם תבואתו״. קומט אויס, אז אין פירש״י ווערן אַרויסגעבראַכט צוויי ענינים: (א) דער פירוש פון „להוסיף לכם תבואתו״ איז אז דאָס רעדט זיך וועגן כוונת האדם — „המצוה הזאת שתשמרו תהי׳ להוסיף לכם תבואתו״. (ב) דער טעם ווי אַזוי קען דער אדם אַזוי טראַכטן — ווייל (דאָ האָט דער אויבערשטער אַנגעזאָגט במיוחד אַז) אַזוי וועט עס זיין בפועל: „שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות״.

ז. עפ״ז ווערט די שאלה: וועז „להוסיף לכם תבואתו״ וואָלט געמיינט דעם אַנזאָג אויף שכר מצוה, וואָלט קיין קשיא ניט געווען וואָס די ווערטער שטייען בסיום הענין (כנ״ל).

אָבער לויט פי׳ רש״י, אז דאָס באַציט זיך (בעיקר) צו כוונת האדם בעת קיום (שמירת) המצוה — האָט עס געדאַרפט שטיין בסמיכות צו די ווערטער וואָס ריידן וועגן שמירת המצוה („לא יאכל״ — (מיט דער כוונה) להוסיף לכם תבואתו)?

באַוואַרנט עס רש״י דורך דעם וואָס ער איז משנה פון לשון הכתוב „תבואתו״ און זאָגט „פירות הנטיעות״: דורך שטעלן די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו״ נאָך „ובשנה החמישית גו״ וויל דער פסוק אָנדייטן אויפן אופן הברכה: דער פשט אין „להוסיף לכם תבואתו״ איז ניט נאָר אַז דער אויבערשטער וועט געבן אַ תוספת ברכה אין דער צמיחה און וואוקס פון די פירות, נאָר אַז אויך נאָכדעם ווי עס וועלן אויסוואַקסן די „פירות הנטיעות״ פון שנה החמישית (זייענדיק גרייט צו „תאכלו את פריו״), וועט אין זיי גופא חל זיין ברכת ה׳ באופן של הוספה וריבוי — „אני מברך לכם פירות הנטיעות״ [ע״ד ווי רש״י זאָגט אין פ׳ בהר[27] „אף בתוך המעים תהא בו ברכה״].

ח. עס בלייבט אָבער ניט פאַרשטאַנדיק: מיט וואָס איז די מצוה אָנדערש פון אַלע אַנדערע מצות וואָס דוקא באַ איר, איז: א) תורה זאָגט אַז אַז מען מעג מלכתחילה מקיים זיין די מצוה כדי „להוסיף לכם תבואתו״; ב) דער שכר עצמו איז אַנדערש ווי דער שכר פון אַנדערע מצות (אין אַן אופן שלא בערך — אַ ברכה אין „פירות הנטיעות״ כנ״ל)?

ברענגט דערפאַר רש״י דעם מאמר פון ר׳ עקיבא — „דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם כו׳״: וויבאַלד ס׳איז זייער שווער צו מקיים זיין די מצוה, וואָרום אַ מענטש קען דאָך טענה׳ן „ארבע שנים אני מצטער בו

---

25) ועפ״ז יל״פ לשון רש״י „תהי׳ להוסיף לכם תבואתו״ — תהי׳ שמירתכם (ולא — תהי׳ המצוה).

26) דלא כמ״ש בבאר מים חיים (לאחי המהר״ל) כאן. וראה לקמן סעיף ח.

27) כה, יט. ועד״ז בפרש״י בחוקותי כו, ה. וראה לקו״ש ח״ה (ע׳ 122) בפרש״י תולדות (כו, יב) ד״ה מאה שערים.

חנם״ — האָט מען „מחיר״ געמאַכט („כנגד יצר הרע״) צו האָבן אין זינען דעם שכר המצוה בעת קיומה; און כדי צו „באַפרידיקן״ דעם יצה״ר איז דער אויבערשטער מבטיח אַ שכר שלא ע״ד הרגיל.

ועפ״ז איז פאַרשטאַנדיק בפשטות וואָס רש״י איז דערנאָך ממשיך „אני ה׳ — אני ה׳ המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי״: דאָ איז ניט מספיק דער זירוז „נאמן לשלם שכר״ ווי באַ אַנדערע מצות — היות אַז דאָ רעדט זיך וועגן אַ מצוה וואָס דער אדם טוט מלכתחילה לשם שכרה, און לולא דעם וואָלט דער יצר הרע אויסגעפירט, ניט דערלאַזן צו מקיים זיין די מצוה —

דעריבער איז דאָ דער פירוש פון „אני ה״ — „המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי״: וויסנדיק אַז דאָס איז אַ הבטחה פון אויבערשטן און ער איז „נאמן לשמור הבטחתי״, איז דאָס מספיק אַז אויך דער יצר הרע זאָל מוזן מסכים זיין אויפן קיום המצוה[28].

ט. ביי אַ תלמיד ממולח קען זיך אַבער דערוועקן אַ שאלה: ווי קומט עס אַז מ׳זאָל ביי דער מצוה אַזויפיל משנה זיין פון אַלע מצות — מתיר מאַכן צו אַפהיטן לשם שכר, און דערצו נאָך מבטיח זיין אַ שכר בלתי טבעי ורגיל כלל — און דאָס אַלץ צוליב איינעם וואָס איז אין אַזאַ שפל המצב אַז דער אינציקער וועג צו פועל׳ן אויף אים איז צו באַוואָרענען „כנגד יצר הרע״?

זאָגט רש״י אַז דאָס זאָגט ר׳ עקיבא — דער וואָס האָט געזאָגט „ואהבת לרעך כמוך . . זה כלל גדול בתורה״[29]; אויך איז ר׳ עקיבא געווען דער וואָס „הי׳ רגיל לזכות את ישראל״[30]. און לויט שיטת רע״ק, אַז געפינען אַ זכות אויף יעדן אידן און פרואָון אים העלפן כו׳, איז אַ כלל גדול בתורה — איז מובן פאַרוואָס תורה פאַרנעמט זיך מיט יעדן אידן און באַוואָרנט אויך אַזאַ וואָס דאַרף אַנקומען צו „דברה תורה כנגד יצר הרע״.

דערביי איז רש״י מדייק „הי׳ ר׳ עקיבא אומר״, אַז ער פלעגט דעם מאמר נאָכאַמאָל חזר׳ן, וואָס דאָס באַווייזט אַז אין דער באַוואָרענישן פון „דברה תורה כנגד יצר הרע״ האָט זיך „אַרויסגעזאָגט״ אַ זאַך, וואָס איז במיוחד פאַרבונדן מיט מהותו ומעלתו של ר׳ עקיבא[31] — און דערפאַר האָט דוקא ר׳ עקיבא געזאָגט וועגן דער גרויסער תועלת דערפון:

ר׳ עקיבא האָט די ערשטע פערציג יאָר פון זיין לעבן ניט געלערנט קיין תורה[32]. ערשט דאָן, וועט מען האָט אים צוגעזאָגט שכר אויב ער וועט גיין לערנען תורה, איז ער געגאַנגען לערנען[33].

---

28) וגם: הי׳ מקום לומר, שמכיון שמקיים המצוה בשביל לקבל פרס, לא יקבל השכר, ולכן מוכרחת ההוספה שהקב״ה מבטיח על כך, שבכל אופן יקבל השכר.

29) פרש״י לעיל פסוק יח (מתו״כ עה״פ).

30) פרש״י סנהדרין קי, ב ד״ה שבקי׳.

31) להעיר מפי׳ כ״ק מו״ח אדמו״ר בנוסח ההגדה „חכם מה הוא — אומר״ (הגש״פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע׳ יז).

32) אדר״נ פי״ו, ב.

33) כתובות סב, סע״ב ואילך. — באדר״נ שם ד„תחלתו של רע״ק . . פעם אחת הי׳ עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו . . מיד חזר ללמוד

---

*) בנדרים (נ, א) דלאחרי שנשאת לו בת כלבא שבוע א״ל זיל הוי בי רב. אבל בכדי שלא יסתור להא דכתובות, י״ל שהתנתה עמו לפני הנישואין שילך ללמוד (וכדמוכח בחדא״ג מהרש״א כתובות שם). ובתוד״ה ורבי יהושע (שבת קנ, א) שלא נשאה עד לאחר שלמד כ״ד שנה.

קומט אויס, אז ביי ר' עקיבא'ן איז געווען כעין דעם מצב פון „הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם": זיין גיין לערנען תורה איז געווען פאַרבונדן מיט „אַוועקוואַרפן" די ערשטע פערציג יאָר פון זיין לעבן; דורך גיין לערנען תורה איז ער מדגיש אַז די פריערדיקע יאָרן זיינען „מצטער בו חנם" (זיי זיינען אומזיסטע יאָרן):

און — ער איז געגאַנגען לערנען תורה צוליב אַ שכר[34] — ואעפ"כ האָט ער מצליח געווען אין לימוד התורה מיט אַזאַ הצלחה מופלגה ועילוי נעלה כ"כ[35], ביז אַז „כולהו אליבא דר' עקיבא"[36].

און דעריבער „הי' ר' עקיבא אומר דברה תורה כו'" — ווייל כעין זה איז געווען דער מצב מיט אים: דורך הבטחת שכר האָט ער אַנגעהייבן לערנען תורה און סו"ס — געקומען צו זיין מדריגה מעלת ר' עקיבא.

יו"ד. עס איז אַבער נאָך אַלץ ניט גלאַטיק (בפנימיות הענינים): סוף־סוף איז די נויטיקייט פון „דברה תורה כנגד יצה"ר" בלויז פאַר מתי מספר פון אידן וועלכע זיינען גאָר בשפל המצב — פאַרוואָס איז די מצוה אויסגעשטעלט געווארן באופן כזה פאַר אַלע אידן, אין אַן אופן וואָס איז מדגיש „דברה תורה כנגד יצר הרע"?

איז דער ביאור אין דעם: דער פירוש הפנימי אין „דברה תורה כנגד יצה"ר" איז, אַז די מצוה איז ענינה, וואָס תורה וויל דערמיט איבערמאַכן דעם יצר הרע (ע"ד ואהבת גו' בכל לבבך בשני יצריך[37]), אַז דער יצה"ר מצד עצמו זאָל וועלן טאָן אַ מצוה[38]. און דערפאַר איז דער שכר פון דער מצוה „להוסיף לכם תבואתו", וויל דוקא דורכן בירור (ואת־הפכא) פון יצה"ר און נפש הבהמית ווערט די אמת'ע „הוספה" אין קדושה, כידוע הפירוש[39] אין „ורב תבואות בכח שור"[40], אַז דער „ורב תבואות" (הוספה ועילוי רב בקדושה) קומט „בכח שור" דוקא, דורכן בירור פון נפש הבהמית.

און מהטעמים דערויף איז, ווייל די עבודה איז פאַרבונדן מיט צער: עבודת הנשמה מצ"ע איז מתוך עונג, אַבער די עבודה פון בירור נפש הבהמית פאַרט יגיעה צו דורכבערעכן דעם העלם והסתר פון נה"ב, דורך אתכפיא.

און דעריבער מוז פריער זיין דער צער פון ארבע שנים וואָס דער נפש הבהמית האָט ניט קיין הנאה[41] פון דער תבואה,

און דורך דער אתכפיא, ווערט דערנאָך אתהפכא, ביז עס ווערט „להוסיף לכם תבואתו" — ורב תבואות בכח שור.

(משיחות ש"פ אחו"ק תשכ"ח,
ש"פ קדושים תשל"ו)

תורה". אבל בפשטות, הי' זה לאחרי הסיפור דכתובות, אלא שחשב שלאחרי מ' שנה בלי תורה שוב לא יוכל ללמוד, עד שראה אבן כו' ודן ק"ו בעצמו כו'. וכן משמע מנוסחא הב' באדר"נ שם „זה רע"ק שבקש ללמוד תורה הלך וישב לו על באר אחת כו'" [וראה בנין יהושע לאדר"נ שם, שבזמן הסיפור דאדר"נ כבר הי' לומד מקרא (וראה פירושו במש"כ שם „כתב לו א"ב ולמדה". ואכ"מ)].

34) ראה גם עיון יעקב לע"י כתובות שם.
35) ראה אדר"נ שם. נדרים וכתובות שם. ועוד.
36) סנהדרין פו, א.

37) משנה ברכות רפ"ט (נד, א).
38) שלא בערך יותר ממלאך רע בעל כרחו יענה אמן (שבת קיט, ב).
39) לקו"ת האזינו עה, ריש ע"ד. ובכ"מ. וראה באריכה ס' הערכים־חב"ד (כרך א) ע' אהבת ה' — ההוספה שבה כו'. וש"נ.
40) משלי יד, ד.
41) ראה לעיל הערה 11.